

CATALUNYA ENTRE LES REGIONS DE LLARGA DURADA A EUROPA

FLOCEL SABATÉ

Universitat de Lleida i Institut d'Estudis Catalans

Per què alguns territoris conserven la seva identitat secularment al marge dels canvis de frontera o malgrat mancar de reconeixement estatal? Quines són les diferents raons que cohesionen les regions i per què difereixen segons els casos? És geografia física o geografia humana? De fet, en parlar de regions, en realitat parlem de la població que les vivifica secularment i que, per tant, s'adequa a diverses realitats de cohesió i pervivència, sota motivacions que poden variar segons els indrets o segons les cronologies, mitjançant l'assumpció de referents i de valors prou diferents, de caràcter cultural, econòmic, social, dinàstic o d'altres tipus.

Quan els darrers canvis en les ideologies i en l'estructuració d'Europa viscuts a la fi del segle xx avançaven vers models d'articulació política que implicarien nous marcs entre les regions i les estructures supraestats, reaparegueren identificacions i referents territorials, fossin espontanis o induïts, que gairebé sempre remetien a invocacions territorials de vella existència. Els historiadors rebíem el repte d'indagar en la raó de ser de les identificacions seculares sobre determinats àmbits territorials, just quan, alhora, alguns politicòlegs reprenien expressions com *neomedievalisme* per significar el retorn a societats amb trets articuladors força coincidents als anteriors a 1648, és a dir, amb un caràcter policèntric que comporta la permeabilitat de les fronteres, l'ambigüitat de l'autoritat, la transnacionalitat de les elits, un sistema de valors supranacionals, la transferència de comunicació o la combinació d'identitats locals i d'autoritats globalitzadores.¹ La diversitat de situacions obligava a una anàlisi comparativa, que aprofundís en els respectius estudis i que, alhora, els interrelacionés a fi d'encertar-ne les pautes comunes. Amb aquesta preocupació compartida, el 2007 diversos historiadors europeus vam encetar una fructífera reflexió conjunta entorn d'aquestes qüestions. En derivà un projecte de recerca a escala europea dut a terme gràcies a l'European Science Foundation (ESF), degudament desenvolupat entre 2010 i 2013. El treball ha estat dens i complex, per tal que donés el seu fruit: vuit equips han desenvolupat la seva pròpia recerca sobre els respectius àmbits territorials, alhora que es portava a terme una tasca de reflexió compartida a fi d'assolir una relació farcida d'intercanvis científics amb què definir els punts essencials de la qüestió estudiada. L'equip

d'investigadors que, en aquest marc, ha desenvolupat la recerca específica sobre Catalunya culmina els seus treballs amb la present obra. De manera científica, hem tractat de pouar en les raons que han cohesionat Catalunya i, d'una manera o altra, han perllongat uns trets definitoris amb els quals s'ha identificat la població pròpia i que han estat objecte d'una percepció exterior. D'aquesta manera, preguntar-se per la cohesió del territori de Catalunya és sinònim d'assumir el repte de revisar explicacions tradicionals potser massa envellides i d'afrontar, amb les eines científiques actuals, l'anàlisi històrica de la identitat catalana i confrontar-la amb el seu context europeu.

1. LA PROBLEMÀTICA DE RECERCA

En el pas del segle xx al XXI es va assumint un replantejament epistemològic de la ciència històrica,² alhora que se cerca una nova visió global.³ No deixa de ser conseqüència de les alteracions socials mundials coetànies, que imposen a cada societat estímuls contradictoris entre la globalització i l'afermament local,⁴ tot coincidint amb els contundents canvis polítics en l'articulació d'Europa, especialment pel que fa a la permeabilització de les fronteres entre els membres de la Unió Europea i la delegació de competències a ens supraestats. Això sol ja esberla el model assumit des del Tractat de Westfàlia de 1648,⁵ basat en estats plenament independents rere la respectiva frontera, plantejament reforçat des del segle XIX⁶ per la identificació entre nació i estat,⁷ adaptada al reguitzell de casos concrets⁸ i que arriba a engolir els estats supranacionals

2. Josep FONTANA, *La història després de la fi de la història*, Barcelona, Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives, i Vic, Eumo, 1992.

3. Bruce MAZLISH i Ralph BUULTJENS, *Conceptualizing global history*, Boulder, Westview, 1993.

4. Es pot veure, per exemple, Christiane STALLAERT, *Perpetuum mobile: Entre la balcanització y la aldea global*, Rubí, Anthropos, 2004.

5. Paul HIRST i Graname THOMPSON, «Globalization and the future of the nation-state», *Economy and Society* (Cambridge), núm. 24/3 (1995), p. 408-442.

6. Anne-Marie THIESSE, *La création des identités nationales: Europe XVIII-XXe siècle*, París, Seuil, p. 67-158.

7. Gidon GOTTLIEB, *Nation against State*, Nova York, Council on Foreign Relations, 1993.

8. Timothy BAYCROFT i Mark HEWITSON (ed.), *What is a nation?: Europe 1789-1914*, Oxford, Oxford University Press, 2009.

1. Jorg FRIEDRICH, «The meaning of new medievalism», *European Journal of International Relations* (Thousand Oaks), núm. 7/4 (2001), p. 475-501; Neil WINN (ed.), *Neo-medievalism and civil wars*, Londres, Frank Cass, 2004.

després de la Primera Guerra Mundial.⁹ En aquells mateixos moments, les alternatives ideològiques d'inicis del segle xx, que interpreten la nació-estat com un instrument de dominació i conquesta del capitalisme a favor dels interessos de la classe burgesa, també remeten, en qualsevol cas, a embolcalls d'identitat col·lectiva, encara que sigui sota altres referents.¹⁰

Es tractaria d'identitats basades en trets culturals que arriben al moll de l'os dels qui en participen, informant així una mescla indeleble i intransferible de llengua, nació i poble, segons raonava Herder a inicis del segle xix.¹¹ De tota manera, i des d'una altra perspectiva, dècades abans Rousseau aconsellava no sols promoure sinó basar la societat en les identitats nacionals, en entendre-les allunyades de les raons dels polítics i, en canvi, imbricades amb els valors que realment cohesionen cada societat.¹² Aquesta, doncs, pot tenir un sentit aglutinador en si mateixa. No endebades, des del segle xvii les societats van expressant un sentit cohesionador entorn de la consideració de patriota, amb totes les connotacions inherents a reclamar una pertinença i un sentiment d'afecció específic que comporta una identificació d'un determinat col·lectiu humà amb si mateix i amb el territori que ocupa.¹³ No deixa de remetre a la noció de *solidaritat col·lectiva* que caracteritza els diversos aspectes organitzatius de la societat dels segles moderns.¹⁴

En realitat, hi ha una clara continuïtat entre l'edat mitjana i la moderna a través dels conceptes de *comunitat* i *solidaritat social*.¹⁵ Precisament, són els segles medievals els que aporten l'adient aval teològic, filosòfic i jurídic,¹⁶ completant així les formulacions legals que sostenien les figures participatives, prou nítides en el regiment polític.¹⁷ La invocada preocupació pel bé

comú¹⁸ se situava en la base dels respectius discursos justificatius amb què cercar una bona posició en la discussió i gestació de l'equilibri d'un poder pactat com a única via de regiment possible.¹⁹ És la fórmula participativa impulsada per la diversitat en la possessió del poder, prou expressada en l'arrelament dels estaments, tot podent completar les tensions polítiques i socials amb una teoria política i jurídica acuradament elaborada: *ideal government and the mixed constitution*, per dir-ho en els consolidats mots de James M. Blythe.²⁰

Aquest context europeu, marcat per les solidaritats de grup²¹ i per les invocacions representatives,²² identifica, de manera reiterada des del segle xiii, determinats col·lectius com a nació, pel fet de ser portadors d'uns trets culturals comuns.²³ És el mateix terme que, en el món clàssic i altmedieval designava pobles específics (*Germanorum natione*),²⁴ raó per la qual tant en el segle iii Tertulliana podia parlar de la *natione iudaeorum*, com en el segle xii Bernat de Claravall podia referir-se a sant Malaquies com a *natione quidem Hibernus*.²⁵ Sota els paràmetres baixmedievals, hom espera que els qui s'encabeixen dins de la mateixa nació mostrin un comportament comú, a manera d'un nou cercle superior de solidaritat.²⁶ Es tractaria de palesar una unitat de comportament i fins i tot de sentiment, com si es trac-

18. M. S. KEMPSHALL, *The common good in late medieval political thought*, Oxford, Clarendon, 1999; Elodie LECUPPRE-DESJARDIN i Anne-Laure van BRUAENE (ed.), *De bono communi: The discourse and practice of the common good in the european city (13th-16th c.)*, Turnhout, Brepols, 2010.

19. Flocel SABATÉ, «Expressões da representatividade social na Catalunha tardomedieval», a Fátima Regina FERNANDES, *Identidades e fronteiras no medioevo ibérico*, Curitiba, Juruá, 2013, p. 51-61.

20. James M. BLYTHE, *Ideal government and the mixed constitution in the middle age*, Princeton, Princeton University Press, 1992.

21. Flocel SABATÉ, «Les factions dans la vie urbaine de la Catalogne du xive siècle», a Philippe SÉNAC (ed.), *Histoire et archéologie des terres catalanes au moyen âge*, Perpinyà, Presses Universitaires de Perpignan, 1995, p. 339-365.

22. Antony BLACK, *El pensamiento político en Europa, 1250-1450*, Cambridge, Cambridge University Press, 1996, p. 88-288; Bertie WILKINSON, *The creation of medieval parliaments*, Nova York, Wiley, 1972.

23. Léopold GENICOT, *Europa en el siglo XIII*, Barcelona, Labor, 1970, p. 127-130.

24. Alfred John CHURCH i William Jackson BRODIBB, *The agricultura of Tacitus and The dialogue on oratory*, Londres, MacMillan, 1899, p. 62.

25. TERTULLIANUS, *De praescriptionibus adversus haereticos*, col·l. «Patrologia Latina», vol. 2, col. 67 (base de dades, disc 1); Bernardus CLARAEVALLENSIS, *Vita S. Malachiae*, col·l. «Patrologia Latina», vol. 182, col. 1079 (base de dades, disc 5).

26. Flocel SABATÉ, «La construcción ideológica del nacimiento unitario de Cataluña», a María Isabel del VAL VALDIVIESO i Pascual MARTÍNEZ (ed.), *Castilla y el mundo feudal: Homenaje al profesor Julio Valdeón*, vol. 1, Valladolid, Junta de Castilla y León, Universidad de Valladolid, 2009, p. 101-102.

9. Eric J. HOBBSBAWM, *Nations et nationalisme depuis 1780: Programme, mythe, réalité*, Paris, Gallimard, 1992, p. 243-299.

10. Rosa LUXEMBURG, *La cuestión nacional*, Barcelona, El Viejo Topo, 1998, p. 90.

11. Adriana RODRÍGUEZ, *Identidad lingüística y nación cultural en Johann Gottfried Herder*, Madrid, Universidad Autónoma de Madrid, 2008, p. 101-102.

12. Ana M. COHLER, *Rousseau and nationalism*, Nova York, Basic Books, 1970, p. 31-35 i 191-195.

13. Robert von FRIEDEBURG, «The problems of passions and love of fatherland in protestant thought, Melancthon to Anthonius, 1520s to 1620s», *Studies in Medieval and Renaissance History* (Nova York), 3a sèrie, núm. 3 (2006), p. 247-253.

14. Paolo PRODI i Valerio MARCHETTI (ed.), *Problemi di identità tra medioevo ed età moderna*, Bolonya, Clueb, 2001.

15. Keith J. STRINGER, «Social and political communities in european history. Some reflections on recent studies», a Claus BJORN, Alexander GRANT i Keith J. STRINGER (ed.), *Nations, nationalism and patriotism in the european past*, Copenhagen, Academic Press, 1994, p. 11-12.

16. Pierre MICHAUD-QUANTIN, *Universitas: Expressions du mouvement communautaire dans le moyen-âge latin*, Paris, J. Vrin, 1970.

17. Dieter MERTENS, *Il pensiero politico medievale*, Bolonya, Il Mulino, 1999, p. 95-132.

tés d'un sol cos²⁷ que ha evolucionat conjuntament des d'un moment fundacional específic, d'acord amb els relats justificatius coetanis.²⁸ L'afermament del poder sobirà sobre una nació específica,²⁹ o sobre una pluralitat d'aquestes prou diferenciades,³⁰ no pot evitar la diversitat del poder en la concepció coetània, que comporta la consolidació dels estaments³¹ i la invocació corollària de la representativitat.³² La dualitat entre el sobirà i els estaments permet, de manera creixentment generalitzada en el segle XIV, visualitzar aquests com a representants de la «terra».

D'aquesta manera, el model polític i social, que comporta la necessitat de justificar la representativitat,³³ contribueix a consolidar els discursos d'identitat col·lectiva. Els plantejaments institucionals que en deriven, mitjançant el desplegament d'una articulació sobre el territori, l'afaiçonaran i permetran imbricar societat, territori i institucions. La perennitat sols està garantida quan el marc institucional s'adequa a la realitat social ja afermada, de tal manera que el territori esdevé un espill de la realitat social i, per això mateix, pot acollir una articulació institucional concordant amb la realitat social, econòmica i jurisdiccional.³⁴

La cohesió d'un territori, per tant, més que en determinismes físics o fins i tot culturals, caldrà cercar-la en l'evolució i l'assumpció dels diferents elements d'articulació del poder i el seu encaix territorial, sempre sobre unes realitats socials i econòmiques. Els vincles entre les capitals i les zones d'influència creen unitats territorials coherents en una Europa de ciutats i regions, alhora que les mateixes elits socials i econòmiques que hi estableixen els seus interessos també empenyen uns discursos justificatius en el seu accés al poder polític, a fi d'omplir de sentit la seva posició i la del

territori formalment representat. La culminació d'aquesta dinàmica en unes fórmules institucionals consolida el recorregut. És una dinàmica ben coherent dins dels paràmetres ideològics baixmedievals, que han paït el dret romà, els referents aristotèlics i l'adaptació del cristianisme, creant així un context conceptual que s'adaptarà a les diferents realitats. Per això, sota uns arguments similars, les evolucions seran prou diverses arreu d'Europa, d'acord amb el respectiu equilibri de forces que en cada cas es pot establir.

De tota manera, les consolidacions estatals pròpies dels segles moderns cerquen una centralitat que col·lideix amb els models participatius medievals.³⁵ Certament, durant els segles XVI i XVII, les estructures institucionals amb què regir el conjunt s'afermaran, als diferents països europeus, mentre van integrant els diferents referents socials i territorials, cosa que dona lloc a diversos nivells d'encaix amb les cohesions espacials heretades del període medieval.³⁶ De fet, en consolidar així un marc estatal superior, hom ha plantejat la sortida de l'edat mitjana com el pas *de la région à la nation*, que significa així la superació dels estadis inferiors o intermedis.³⁷ Tanmateix, els nivells de solidaritat i de vinculació per sota de les construccions estatals s'han mantingut en molts casos i en diferents escenaris, sovint units a clares capitalitats socioeconòmiques dotades de diversos graus de trets culturals i diferents nivells de representativitat social i participació política.

Aquesta perennitat donarà lloc a diverses fórmules d'encaix i comportarà, en tots els casos, unes assumpcions d'identitat col·lectiva sobre determinats territoris que s'auxiliaran dels adients relats històrics. Això comportarà una constant retroalimentació entre explicacions històriques i discursos justificatius en diferent sentit, tenint en tots els casos en comú la projecció vers el passat. Certament, el mapa d'Europa es va renovant constantment de tensions que contraposen, rere interessos diversos, discursos d'identitat col·lectiva confrontats que cerquen la justificació en un allunyat origen històric i la seva evolució. És una realitat que pot entelar la visió del passat i que, alhora, encoratja la funció de l'historiador. El repte indefugible d'aquest ja el va perfilar Eric J. Hobsbawm:

27. Flocel SABATÉ, «Amar la nostra nació», a Alessandra CIOPPI, *Sardegna e Catalogna officinae di identità: Riflessioni storiografiche e prospettive di ricerca*, Càller, Istituto Storico Europeo della Mediterranea, 2013, p. 17-31.

28. Bernard GUENÉE, *Occidente durante los siglos XIV y XV. Los estados*, Barcelona, Labor, 1973, p. 65-71.

29. Walter ULLMANN, *Historia del pensamiento político en la edad media*, Barcelona, Ariel, 1983, p. 125-216.

30. Gisela NAEGLE, «Diversité linguistique, identités et mythe de l'Empire à la fin du moyen âge», *Revue Française d'Histoire des Idées Politiques* (París), núm. 36/2 (2012), p. 264-271.

31. John WATTS, *The making of polities: Europe, 1300-1500*, Cambridge, Cambridge University Press, 2009, p. 233-238.

32. Henry John RANDALL, *The creative centuries: A study in historical development*, Londres, Nova York, Toronto, Longman Green, 1947, p. 248.

33. Susan REYNOLDS, «Medieval urban history and the history of political thought», *Urban History Yearbook* (Leicester, Leicester University Press) (1982), p. 15-16.

34. Flocel SABATÉ, «Els eixos articuladors del territori medieval català», a Flocel SABATÉ (dir.), *Actes del V Congrés Internacional d'Història Local de Catalunya (Barcelona, 10 i 11 de desembre de 1999): L'estructuració territorial de Catalunya: Els eixos cohesionadors de l'espai*, Barcelona, L'Avenç, 2000, p. 44-70.

35. Marie GAILLE-NIKODIMOV (ed.), *Le Gouvernement mixte: De l'idéal politique au monstre constitutionnel en Europe (XIIIe-XVIIe siècle)*, Saint-Étienne, Publications de l'Université de Saint-Étienne Jean Monnet, 2005.

36. Wim BLOCKMANS, André HOLENSTEIN i Jon MATHIEU (ed.), *Empowering interactions: Political cultures and the emergence of the state in Europe 1300-1900*, Fernham, Burlington, Ashgate, 2009.

37. Jean-François BERGIER, «De la région à la nation: la construction de l'espace au moyen âge», a Hélène AHRWEILER i Maurice AYMARD (dir.), *Les européens*, París, Hermann Éditeur des Sciences et des Arts, 2000, p. 212-213.

The past is therefore a permanent dimension of the human consciousness, an inevitable component of the institutions, values and other patterns of human society. The problema for historians is to analyse the nature of this 'sense of the past' in society and to trace its changes and transformations.³⁸

2. EL NOSTRE PROJECTE DE RECERCA ESF

La constatació d'un arrel històric similar que, adaptades a les respectives circumstàncies, menen als processos de cohesió social i, corol·làriament, territorial, compartits a Europa en l'edat mitjana, abocà un grup d'historiadors europeus a tractar de cercar el marc científic i institucional de col·laboració a fi de poder pouar en recerques de caràcter regional i, alhora, gaudir de l'àmbit de comparació adient. Per això, el 2007, sota la coordinació de Dick de Boer, medievalistes provinents de dotze universitats europees vam començar a explorar les possibilitats que oferia el VII Programa Marc de la Comissió Europea per tal d'indagar en les arrels històriques europees. Aviat, però, vam percebre que el marc idoni era el programa EUROCORES, amb el qual la Fundació Europea de la Ciència (ESF) estimulava, des de 2005, la col·laboració de grups de recerca de diferents països sobre problemàtiques comunes. El subprograma específic «European comparisons in regional cohesion, dynamics and expressions (EuroCORECODE)», que preparava la seva primera convocatòria per a 2009, s'imposava com àmbit ideal per a una recerca comparativa sobre els orígens formatius i els elements de cohesió de les regions europees.

Sota aquesta perspectiva, al llarg de 2008 i 2009, un grup de medievalistes provinents de diferents grups de recerca europeus vam celebrar reunions científiques a Bochum³⁹ i a Wassenaar. L'objectiu era afinar una recerca comuna per tal de poder percaçar els elements situats en la base de les cohesions socials que han afermat diverses regions fins al punt que aquestes han perviscut al llarg del temps i a través de les diverses evolucions històriques, incloent-hi l'articulació dels estats sota invocació nacional. Per això, calia pouar en un ventall ben ampli d'elements i contrastar les raons que n'accentuen uns o altres, com serien l'espai físic, la llengua i altres elements culturals, el pes dinàstic, les dinàmiques de cohesió social, els discursos legitimadors de diferents grups, etc. Calia, per tant, establir un projecte de recerca a escala europea ampli i extens que permetés aprofundir l'anàlisi del pes dels diferents aspectes en determinades regions i, alhora, procedir a contrastar-los a fi d'assolir una visió conjunta completa

38. Eric J. HOBBSAWM, *On history*, Londres, Abacus, 2008, p. 13.

39. Agraieixo a Nikolas Jaspert la preocupació perquè no hi manqués la nostra participació.

i contrastada. Amb aquests propòsits degudament perfilats a manera d'objectius de recerca i amb un pla de treball dissenyat a escala europea, el 2009 es va poder presentar un projecte de recerca a l'ESF, que meresquè ser aprovat i promogut per tal que desenvolupés l'activitat investigadora entre 2010 i 2013.

Així fou com el 2010 s'encetaren formalment els treballs amb una reunió científica celebrada a Copenhaguen. La complexitat evident derivada de la pluralitat de vessants i de l'elevat nombre d'investigadors que calia coordinar aconsellava assolir els grans objectius després de plantejar-los separatament a cada territori. Així, el projecte de recerca ESF es convertia, en realitat, en una xarxa de projectes, perquè, per tal d'assolir l'aprofundiment en cada regió i, alhora, avançar en una visió conjunta, calia articular un projecte de recerca específic en cadascuna de les regions objecte d'estudi, sota una coordinació comuna: Gueldre - Baix Rin, Bohèmia, Livònia, Portugal, Slesvig-Holstein, Silèsia, Transsilvània i Catalunya.⁴⁰ És un ventall selectament triat, dins de les possibilitats de finançament europeu, que permetia contrastar regions en què els eixos promotors de la cohesió es perceben ben variats i que han evolucionat sota sorts històriques ben diverses, per bé que en totes s'ha mantingut una consciència d'identitat territorial. Es plantejaren dos nivells de treball a desenvolupar al llarg de tres anys: un de desenvolupat per cada equip en la respectiva regió d'estudi, a fi de copsar i detallar els eixos vertebradors que han protagonitzat el procés en la regió estudiada, prenent nota també de la corresponent evolució, i un segon, més complex, de caràcter comparatiu, a fi de tractar d'assolir una perspectiva global a escala europea, capaç de ponderar els diferents elements que hi juguen i les raons per les quals adopten un pes o altre segons els indrets i les circumstàncies. En l'increment del benefici científic, s'hi afegí un tercer nivell de recerca, gràcies a compartir reunions científiques amb els altres dos projectes que l'ESF finançava dins del mateix subprograma,⁴¹ cosa que permeté assolir interconnexions més àmplies i extenses, incloent-hi les comparacions entre els períodes originaris, els moderns i fins i tot els contemporanis i actuals, com es va poder constatar en reunions de treball efectuades, entre 2012 i 2013, a Glasgow, Alba Iulia i Arnhem.

40. Dirigits, respectivament, per Dick de Boer (alhora coordinador general), Lenka Bobkova, Anu Mând, Luis Adão da Fonseca, Kurt Villads, Roscislaw Zerelik, Cosmin Popa-Gorjanu i qui escriu aquestes ratlles.

41. «Symbols that bind and break communities: Saint's cults as stimuli and expressions of local, regional, national and universalist identities (CULTICSYMBOLS)»; «Unfamiliarity as signs of European times: scrutinising historical representations of otherness and contemporary daily practices in border regions (Unfamiliarity)» <www.esf.org/coordinating-research/eurocores.html> (consulta: 13 agost 2013).

3. EL PROJECTE DE RECERCA ESF SOBRE CATALUNYA

La dependència dels programes de l'ESF respecte dels fons econòmics provinents dels estats que en són membres exclouia els equips de recerca espanyols de participar en el subprograma EuroCORECODE.⁴² Tanmateix, Catalunya perfila un cas molt específic en l'evolució identitària europea. Després de viure un procés de cohesió a l'edat mitjana, es perllonga en els segles moderns un ús reivindicatiu, des d'un punt de vista polític i institucional, de la identitat, el qual es perllonga sota diverses circumstàncies en els segles posteriors. Aquest recorregut, d'entrada, incita al contrast amb altres regions ibèriques que seguien evolucions ben diverses, com sobretot és el cas de Portugal, que arriba a perfilar un estat propi,⁴³ alhora que també s'obre a la comparació amb altres regions europees consolidades mitjançant altres elements o amb els mateixos combinats de manera diversa. Per això, es valorà com a important la presència catalana en un projecte de recerca històrica com el que es plantejava, raó per la qual l'ESF va mantenir l'equip català dins del projecte de recerca encara que fos, inicialment, singularitzant-lo com a soci associat, a fi d'evitar les esmentades dificultats institucionals.

El raonament historiogràfic que ponderava la importància de mantenir Catalunya dins d'un projecte que pretén analitzar el pes cohesionador de les regions a Europa interpretava el pes de Catalunya, com a regió cohesionada europea dotada d'un particular recorregut formatiu. Certament, d'entrada, la cohesió de Catalunya no parteix tant d'un punt inicial comú com d'una diversitat de territoris propers que viuen unes circumstàncies molt semblants a l'alta edat mitjana, cosa que els apropa tot facilitant l'obtenció d'uns trets culturals compartits, començant per la llengua. Aquesta evolució convergent perfila un primer tret, que mena a una assumpció interna i, també, a una percepció externa, prou nítida quan en el segle XII s'estreny la cohesió social i política del país alhora que des de l'exterior es copsa aquest territori com una unitat que rep, per primera vegada, un corònim comú: *Catalunya*. De tota manera, la fragmentació política inicial llega, al sobirà baixmedieval, una feblesa jurisdiccional i exactiva que marcarà el pacte obligat entre monarca i estaments. Des d'aquests es genera un discurs justifi-

catiu basat en la representativitat sobre un col·lectiu identificat amb el país, amb la terra. L'equilibri de poder assolit genera unes institucions, basades específiques en la representativitat identitària del país. Així, l'evolució convergent, la percepció externa, la incidència d'uns discursos específics de poder i el desenvolupament institucional cohesionen, a l'edat mitjana, una regió centrada en la pròpia identitat. Per això, quan, en els segles moderns, es viu a la península Ibèrica una específica representació de la tibantor generalitzada a Europa entre les fórmules de govern participatives heretades de l'edat mitjana i els nous impulsos absolutistes, la identitat de Catalunya configura un escenari molt concret, on les institucions, emparades en la seva representativitat de la terra, invocaran els discursos de cohesió territorial. La desfeta, però, de les institucions pròpies en el segle XVIII i fins i tot de la unitat administrativa en el segle XIX, no trenca la cohesió de Catalunya, ans tot el contrari, atès que s'anirà afermant progressivament a través d'uns trets culturals identitàris.

Aquest llarg recorregut, des de l'edat mitjana fins al segle XX, exigeix, en primer lloc, una anàlisi històrica atenta a l'evolució ideològica i cultural en cadascun dels tres períodes: el medieval, el modern i el contemporani. Per això, en haver de bastir el projecte de recerca ESF per a Catalunya, vaig considerar que calia partir de grups de recerca consolidats que ja portessin un important bagatge de recerca en aquest àmbit. Així fou com sumàrem els esforços dels tres grups de recerca dotats de la màxima consideració científica, com a grups de recerca consolidats: Grup de Recerca Consolidat en Estudis Medievals: Espai, Poder i Cultura (2009 SGR 274), centrat a la Universitat de Lleida i liderat per mi mateix; Grup de Recerca d'Història Moderna Manuscrits. Identitats, Cultura i Pensament Polític en el Procés de Construcció Nacional Català (2009 SGR 808), radicat a la Universitat Autònoma de Barcelona sota la direcció d'Antoni Simon, i el Grup d'Estudis d'Història de la Cultura i dels Intel·lectuals (2009 SGR 1130), situat a la Universitat de Barcelona i dirigit per Jordi Casassas. De manera específica, en el primer destacaven les aportacions d'Isabel Grifoll i meves; en el segon, les d'Antoni Simon, Ignasi Fernández, Òscar Jané i Cristian Palomo, i en el tercer, les de Jordi Casassas, David Cao, Giovanni C. Cattini i Carles Santacana. Atesa la importància que hi desenvoluparen vectors de gran transversalitat, com la llengua, el dret i l'art, demanàrem també la participació d'especialistes reconeguts en aquests àmbits com eren, respectivament, Josep Moran, Tomàs de Montagut i Xavier Barral i Altet, als quals poguérem afegir, també, Prim Bertran i Joan Anton Rabella.

El treball d'aquest equip es veié afavorit per la mateixa ESF, a qui es deu el finançament de desplaçaments i activitats inherents a la recerca i la concessió, encara, de dos ajuts complementaris, rere concurs

42. EUROPEAN SCIENCE FOUNDATION, «Call for outline proposals. European comparisons in regional cohesion, dynamics and expressions (EuroCORECODE)». <www.esf.org> (consulta: 10 febrer 2009).

43. Precisament, en el mateix marc, s'assumí una recerca específica de comparació entre Catalunya i Portugal, que ha donat lloc a la publicació: Flocel SABATÉ i Luís Adão da FONSECA (ed.), *Catalonia and Portugal: The Iberian peninsula from the periphery*, Berna, Peter Lang (en premsa).

competitiu, per a la traducció, publicació i divulgació dels treballs d'investigació. De manera molt destacada, el projecte de recerca comptà amb la col·laboració de l'Institut d'Estudis Catalans, que avalà i impulsà la recerca i n'ha assumit els resultats i la seva difusió científica. Finalment, la sensibilitat del Departament de la Presidència de la Generalitat de Catalunya ha aportat un ajut imprescindible per a la internacionalització dels treballs de recerca.

El fruit de tres anys de recerca s'ha posat en comú en les trobades científiques amb membres dels altres equips europeus. En aquest sentit, l'equip català va efectuar destacades intervencions en les reunions científiques organitzades, entre 2010 i 2013, a Morbach, Tallinn, Copenhaguen, Porto, Groningen, Glasgow, Alba Iulia i Arnhem. Alhora, se cercava una posada en comú de les pròpies recerques, cosa que va donar lloc a

dues reunions a Lleida, el 2011 i el 2012, i, destacadament, a una llarga i intensa jornada de treball el 6 de febrer de 2013 a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans, a Barcelona.

La present obra tracta de resumir aquests treballs de recerca sobre la cohesió de Catalunya i, corol·làriament, la perllongació i adaptacions de la seva identitat. Creiem, honestament, que, respecte dels estadis precedents, s'ha aconseguit una visió més ajustada a la realitat dels fets històrics i, per tant, més allunyada tant de la temptació de les recreacions del passat com de l'envelliment de les explicacions historiogràfiques. Es contribueix, d'aquesta manera, a inserir el coneixement de la pròpia identitat territorial dins del concert historiogràfic internacional, perquè, al cap i a la fi, allò succeït a Catalunya adaptaria unes dinàmiques compartides a Europa.